

SIENI LEHTI

3/2016

Vsk. 68

ISSN 0357-1335

Revonrousku, *Lactarius fulvissimus*

Sisällys

Lukkanen, S.: Miten aloitat sienestyksen ja sienten opiskelun	59
Siuvatti, T.: Sienityöryhmän työskentely tuotti viime vuonna hienoja löytöjä huonosta sienikaudesta huolimatta.....	62
Veräjänkorva, M.: Sinihapero ja sen näköishaperoita	65
Laakso, O.: Suomen Sieniseura ry. – 68 vuotta sienitietoa.....	69
Piitulainen, M.: In memoriam Ilmo Kotivuori.....	71
Salo, V.: Puun ja puunaineen tunnistuksen opas – hyötyä ja iloa puulla kasvavien sienten tutkijalle ja harrastajalle.....	73
Eini, P.: Mitä kirjailijat sienistä 10	75
Kysymyksiä sienistä	76

Kansikuva: Sienipäivillä Turussa Satu Lukkanen löysi tammimetsästä harvinaisen revonrouskun, *Lactarius fulvissimus*. Valokuva Mauri Lahti. – Satu Lukkasen artikkeli (s. 59) opastaa sienten opiskeluun.

Takansi: Suppilovahvero on yleinen ja suosittu ruokasieni.

Sienilehden numeroon 4 tarkoitetut kirjoitukset on lähetettävä toimittajalle 10. marraskuuta 2016 mennessä

Miten aloitat sienestyksen ja sienten opiskelun

SATU LUKKANEN

Tässä kirjoituksessa yritän koota ikään kuin yhteenvedon, omien kokemusteni kautta, aloitteleville ensiavuksi. Toivottavasti tästä on apua, kun sienet ja sienestys alkavat kiinnostaa, mutta omaa tietämystä ei vielä ole kertynyt.

Itse aloitin uusiin ruokasienilajeihin tutustumisen vasta 2003 syksyllä, muutettuani uudenuutukaiseen taloon, joka sijaitsi kuivan mäntykankaan vieressä, hiekkaisella harjulla. Sitä ennen olin sienestänyt vain niitä sieniä, joita tunsin, ja joita olin lapsuudesta saakka syönyt, siis kangas- ja karvarouskuja ja keltavahveroita. Nämä lajit ovatkin helppo aloituskohde, mutta niiden lisäksi kannattaa opetella muitakin ruokasieniä, ja niiden tarkempia tuntomerkkejä.

Opettele laji kerrallaan, aloita helposti tunnistettavista

Vuosi 2003 oli hyvä sienivuosi, ja sieniä alkoi nousta myös aivan oman pikkupihani laidalla, jopa nurmikonteksteleillä asti. Eikä minulla ollut aavistustakaan, mitä ne olivat (paitsi ne rouskut, joita sitten tulikin syötyä aivan yli oman tarpeen). Siispä ensin kirjastoon lainaamaan sienikirjoja ja tutkimaan tarkemmin. Aivan uuteen ja ihmeelliseen maailmaani kuuluivat nyt myös pillit, heltat ja jalat! Joillakin näistä sienistä oli kuin olikin pillit lakin alla ja nukkatupsujakin jalassa.

Aloitin tateista

Tunnistettuani punikkitatin jalan mustista nukkatupsuista, valmistin pannulla hauduttamalla muutaman punikkitattikokeilun. Totesin, että ne todella harmaantuvat tai jopa sinistyvät pilkottuina. Hyvä tuntomerkki siis sekin.

Nummitatteja nousi tuona vuonna hiekkatien laitaan valtavat määrät, niiden joukossa sen paras ystävä, punanuljaska. Koska nämä kaverukset kasvavat usein yhdessä,

oli sienikirja tässäkin aivan oikeassa. Tein nummitatin nylkemiskokeiluja. Sinnikkään ahertamisen jälkeen oli pannulla jotakin epämääräisesti etanoita muistuttavaa silppua. Koska jossain sienikirjassa mainittiin punanuljaskan olevan hyvä ruokasieni, kokeilin sitäkin.

Hanki kotimainen sienikirja

Seuraavana keväänä karikkeeseemme nousi huhtasieniä ja korvasieniä, ja myöhemmin elokuussa mäntykankaalle myös männynherkkutatteja. Jopa nurmikon reunassa kasvoi männynleppärouskuja, joten oma sienikirja oli tarpeen. Ensimmäinen oma sienikirjani oli virheostos, tarjouksessa ollut käännöskirja, joka valitettavasti esitteli useita lajeja, joita ei Suomessa edes kasva. Kipinkäpin siis takaisin kirjakauppaan ostamaan kotimainen sienikirja. Sienikirjoja kirjoitetaan jopa vuosittain uusia. Pikkuhiljaa kirjastoni on karttunut, ja laajentunut myös kattamaan ne "ei ruokasienikirjat".

Opettele sienten perustuntomerkit

Ennen kuin rynnistät uuden sienikirjasi kanssa metsään, aloita kaikessa rauhassa kirjan lukeminen kirjan alussa olevista tuntomerkkikuvauksista. Voit kerätä metsästä myös sieniä, joita et tunne, ja opetella niiden avulla pillit, orat ja heltat, helttojen eri kiinnittymistapoja, jalan tuntomerkkejä jne. Lienen sanomattakin selvää, että tuntematonta sientä ei syödä, mutta sanon nyt kuitenkin.

Kun tuttuja sieniä sitten löytyy, pane merkille maasto

Pikkuhiljaa ymmärsin myös, että metsätyyppien tunnistaminen on tärkeää. Monessa

sienikirjassa on oma lukunsa myös erilaisista maastoista. Opin myös, aivan kantapään kautta, että ruokasienet eivät kasva toivotomassa ryteikössä, jossa hiki päässä sän-täillään etsien poispääsyä, verenimijöiden ympäröimänä. Opettelin siis sivistynyttä sienestystä, suoraan polulta. Ja kappas, ei ollut huono keksintö, se, ollenkaan ei ollut. Ensinnäkin katsotaan maasto, ja kokemuksen karttuessa opitaan päättelämään, mitkä lajit siellä luultavimmin kasvavat. Näin opit tuntea maaston mm. keltavahveron, herkkutatin, männynherkkutatin, haperoiden, lampaan-käävän, suppilovahveron ja mustatorvisien kasvuapaikat.

Seuraavaksi opettelin helppoja haperoita

Keltahapero ja kangashapero ovat värinsä vuoksi hyvä aloitus. Haperoiden mukana tulikin sitten taas uutta opeteltavaa, jalan väri (punertuu, harmaantuu jne). Myös lakin pintakelmun nyljettävyyttä ja pintakelmun ulottuminen lakin reunaan. Opettelin myös ”juustonpalasäännön”. Haperoiden ja rouskujen jalasta lähtee pala irti, aivan kuin juustosta. Näköisyys on katsojan silmissä, mutta näköislajien jalasta palaa ei saa, vain säikeitä. Haperoasian tuntijaa minusta ei vielä kukaan tule, tekemälläkään, mutta olen pahan edes samalla hehtaarilla. Haperot valmistin erikseen, puhtaat vain pitkittäin halkaistuna, ja maistelin niiden makuja.

Käytä kaikkia aisteja

Tuoksu on myös tärkeä tuntomerkki. Tosin, tuoksukin on asia, joka on aivan henkilöstä riippuvainen. Toiselle ”raikkaan hedelmäisen” voi olla toiselle ”tunkkaisen makea”. Myös jauholaarin tai sikurin tuoksu voi olla melko tulkinnanvaraista. Siksi ihan oma tuoksumuistisääntö kannattaa kehittää, eikä kukaan ole tässä kohtaa oikeammassa kuin joku toinenkaan. Kineettisten, eli koskettelemalla oppivien, kannattaa hyödyntää myös tuntoaistiaan. Minulle esimerkiksi parin isojuurekas/mustavahakas heltat ovat aivan eri tuntuiset. Nimensä mukaisesti mustavahakkaan heltat ovat kuin parafiiniin kastetut. Myöhemmin etelänsärmäkäävän hypistelyn

yhteydessä totesin, että särmä todella tarkoittaa särmää. Auta*

Koska yksin yrittäminen ei kannata pitkälle, hakeudu tietävämpien seuraan

Hanki sienimummo (tai -pappa). Jollei sinulla ole, lainaa. Muista palauttaa sinne mistä lainasit. No, ei ehkä aivan näin, mutta ei niin pientä pilaa, ettei totta toinen puoli.

Järjestetyille sieniretkille osallistuminen, osaavampien sienestäjien kanssa sienestäminen, liittyminen paikalliseen sieniseuraan (jos sellainen on), ja käyminen sieninäyttelyissä on oiva apu, jossa oma lajituntemus kasvaa. Osallistuminen sieninäyttelyyn järjestämiseen antaa myös valtavasti uutta oppia. Kun päivän tuijottelee niitä ”ihan saman näköisiä” järjestellessään jo nimettyjä sieninäyttelypöydälle, ja viimeistään seisossaan siellä neuvontapöydän toisella puolella, oppii itsekkin, että eiväthän ne nyt olekaan yhtään saman näköisiä. Neuvontapöydillä on useimmiten kahta eri lajia verrattavaksi, jolloin niiden erot ovat selkeämmin nähtävissä. Hyvä esimerkki tästä ovat lajiparit nurmi-rousku/haaparousku, isojuurekas/mustavahakas ja valkokärpässieni/kuusiherkkusieni.

Opettele muutama uusi laji vuodessa

Sienestysmaaston laajennuttua myös lähimetsiin, sienestys tietävämpien ystävien kanssa, ja ennen kaikkea järjestetyille sieniretkille osallistuminen, tutustutti minut myös mustatorvisieniin ja suppilovahveroihin. Ja opin, minkälaisesta maastosta niitä kannattaa etsiä. Tässä vaiheessa tuli myös kuivurin hankkimisen aika, koska sinä syksynä ”suppiksia” oli kuivumassa sanomalehden päällä aivan kaikilla pöytäpinnoilla, olohuoneen lasipöytää myöten. Sieniretkiä järjestävät mm. Paikalliset sieniseurat, eri kaupunkien opistot ja liikuntavirastot, Martat, Suomen Latu, luonto- ja ympäristöyhdistykset jne.

Malttia

Huomaat retkilläsi, että metsissä on valtava määrä eri sienilajeja, joista useimmat eivät

ole syötäviä. Riittää, kun opettelet vain muuttaman uuden ruokasienilajin vuosittain. 24 hyvää ruokasientä riittää varmasti aivan perustietoudeksi, ja koko satokaudeksi, toukuusta marraskuulle saakka. Uteliaisuuden kasvaessa on auttamatta edessä vaihe, jolloin silmä havaitsee enemmän ja enemmän myös muita kuin varsinaisia ruokasieniä. Silloin onkin jo aika ostaa sienikirja, jossa on kuvattuna myös muita kuin ruokasieniä.

Valokuvaaminen on hyvä apu

Näin kävi minullekin, ja oli aika hankkia hyvä kamera, jolla sain kuvia löytämistäni sienistä. Liityin myös Kotihiiren Sienipolun jäseneksi. Sinne sai laittaa kuvia tietäjien tunnistettavaksi. Koska sienisilmäni oli jo kehittänyt löytämään kaikkea muutakin kivaa kuin tunnistamiani ruokasieniä, lähetin sinne lukuisia epämääräisiä kuvia tekstillä "Mikää on / onks tää". Laittaen mukaan valokuvan, josta sienien oma äitikään ei olisi lastaan tunnistanut, saati sitten polkulaiset. Saamieni hyvien neuvojen myötä, pikkuhiljaa, myös tunnistuskuvani kehittyivät (ja ennen kaikkea tarkentuivat!) En loukkaantunut siitä, että kuvaani arvosteltiin niin epämääräiseksi, että siitä ei sientä pysty tunnistamaan, vaan otin opikseni sen, että tunnistamiseen tarvitaan kuva, joka on otettu ulkovalossa. Kuivissa sienet pölyltä, lakin alta, niin tarkasti ja läheltä kuin mahdollista, jalka kokonaan näkyvissä. Sienen voi myös "uhrata tieteelle", eli halkaista pitkittäin. Nykyään omien valokuvieni tuijottelu esimerkiksi näytön taustakuvana on ollut minulle oiva apu jonkin lajin muistamisessa jatkossakin.

Sienet harrastuksena

Lajivalikoimani on kasvanut niihin ei-ruokasieniin. Eritoten juuri niihin. Iso apu tässä ovat olleet paitsi sieninäyttelyt, myös sienikirjat, joissa kuvataan useita satoja lajeja. (mm. Suomen Sieniopas, eli "Oranssi kirja", ja Suomen ja pohjolan sienet, Ryman/Holmåsén, eli "Ryymäni"). Tosin taidan aina talven aikana unohtaa enemmän kuin sesonkin opin. Kertaus on opintojen äiti, joka vuosi.

Kun sieni-intoni kasvoi, ja saimme aikaan aivan uuden sieniseurankin alueelle, löysin itseni aivan ensimmäisiltä sienipäiviltäni Turusta. Sillä reissulla olikin melko arvaamatto-

mat seuraukset, eikä paluuta enää ollut. Sinä perjantaina olimme illalla vielä ihan omalla retkellä, muutama kymmenen osallistujaa. Olimme jo tulossa upeista "Sound Of Music"-maisemista takaisin kokoontumispaikalle, kun vielä lähdimme konttaamaan pikkuisia tammistoa. Siinä Mauri Lahden kanssa konttasimme erästä tammia ympäri. Löysin rouskun ja sanoin Maurille "Kato, mä löysin tällöisen rouskun, niitä on tossa toisella puolella". Selvisi, että rousku oli rekonrousku (*Lactarius fulvissimus*, kansikuva). Samoilla sienipäivillä löysin ihanan pienen valkoisen röpelön oksankarahalla, josta Manu otti makrokuvan. Näillä ensimmäisillä sienipäivilläni tajusin, että myös pieni on kaurista, ja sienten maailma on uskomattoman kiehtova ja monipuolinen.

Sosiaalinen media

Sosiaalisessa mediassa, kuten Facebook, pätevät samat säännöt kuin elämässä muutenkin. Ehdottomasti erilaisiin sieniryhmiin kannattaa liittyä, ottaen huomioon, että eri sienisivut eivät ole automaattinen tunnistuspalvelu. Jos saat vastauksia, et koskaan et voi tietää, tunteeo vastaa sienesi vai ei. Varsinkin "pannulle vaan"-kommentteihin kannattaa suhtautua varauksella. Netti on hyvä apu, kun etsii jo valmiiksi itse arvuuttelemaansa sienien nimellä. Ja eritoten silloin kun oma tietämys on kasvanut sen verran, että oma arvaus lajiryhmästä on jo "siellä-päin".

"Somen" hyviä puolia on tutustuminen muihin sienistä kiinnostuneisiin. Kiitos Kotihiiren, eli Ilmo Kotivuoren, Sienipolun, olen vuosien varrella saanut tutustua ihaniin ihmisiin, kehittynyt tässä harrastuksessa, ja saanut myös elinikäisiä ystäviä!

Kun mikään ei riitä

Löytääkin itsensä Sieniseurojen vuosittaisista tapaamisista, pidemmiltä sienikursseilta, konttaamassa kartoitustmatkoilta, ostamassa mikroskooppia ja siihen soveltuvaa kameraa, erikoistumassa johonkin lajiryhmään jne. Mikroskoopin olen vieläkin jättänyt hankkimatta, enkä aio osallistua työpajoihin. Enkä konttaamiseen. Minulla taitaa olla kieltämysvaihe menossa, edelleen. Mutta tosiasia on, että monen lajin kohdalla vasta

mikroskooppi saattaa paljastaa oikean lajin, ja sienien tutkiminen ja kartoitus Suomessa tarvitsee edelleen asialle omistautuneita ”konttaajia”. Meistä harrastajista on apua, sillä joukossa on voimaa!

Onnea matkallasi sienien keräykseen ja uusien lajien opetteluun!

Varoitus on paikallaan: Sienisilmä kehittyvä yllättävän nopeasti, jos sen antaa kehittyä. Muutamassa vuodessa olet vaiheessa, jossa jo syrjäsilmillä huomaat sienien kuin sienien. Itse kutsun tätä vaihetta mykoholismiksi. Vertaistukea löydät mm. paikallisista sieniseuroista ja Suomen Sieniseurasta. Eikä

haittaa, vaikka tietämyksesi on tasolla ”tää on tää, jonka nimeä en nyt muista, mut tää ei oo se saman näköinen, jonka nimeä en nyt myöskään muista”. Kuten moni sieniseurojen tapaamisissa ollut muistaa minun sanooneen, useaankin kertaan.

Yhteenveto

- Aloita muutamasta ruokasienestä
- Hakeudu sienistä jo enemmän tietävien seuraan (mm. järjestetyille sieniretkille)
- Osta kotimainen sienikirja
- Opettele perustuntomerkit
- Katso maasto

Juttu: Satu Lukkanen

Kuva revonrouskusta Mauri Lahti

Sienityöryhmän työskentely tuotti viime vuonna hienoja löytöjä huonosta sienikaudesta huolimatta

TARJA SIUVATTI

Ympäristöministeriön rahoittama sienien uhanalaisuutta arvioiva Sienityöryhmä koostuu sienitutkijoista ja – asiantuntijoista. Työryhmä pyrkii retkeilemään vuosittain yhdessä retkeilylle kutsuttujen harrastajien kanssa tutkien sienilajistoa alueella, jolta sienilajistotietoa on vähän tai ei ollenkaan. Ensi vuonna työryhmän retkeily suuntautuu Virolahdelle. Sienityöryhmän asiantuntijasihteerinä toimii Tea von Bonsdorff ja puheenjohtajana Lasse Kosonen.

Sienityöryhmä retkeili viime vuonna Varsinais-Suomessa. Majapaikaksi valikoitui Leipyölin matkailumaatila Salon Perniössä, mistä käsin oli helppo tehdä retkiä niin Förbyn kuin Tammisaaren suuntaan.

Viileä, sateinen kevät ja kuivat syksy eivät herättäneet suuria toiveita ja sienisato jäikin aiempiin vuosiin verrattuna huomattavasti huonommaksi. Huonosta sienivuodesta huolimatta tarkkakatseinen asiantuntija- ja harrastajajoukko teki joitakin hienoja löytöjä Perniön lähiseudulla ja useita Bromarvista, Riilahden kartanon suojellussa, yksityises-

Kuva 1 (oik. ylh.). Tulivalmuska (*Tricholoma aurantium*) kasvoi laajoina kehinä Särkisalon Förbyssä vuonna 2015 ja uusia itiömiä oli ilmestynyt vuotta myöhemminkin Sienityöryhmän retkeillessä alueella. – Kuva Tarja Siuvatti.

Kuva 2 (oik. alh.). Hyvin harvinainen tahmaukonsieni (*Chamaemyces fracidus*) löytyi Särkisalon Förbystä vuonna 2015, aiemmat esiintymät löydetty Dragsfärdistä ja Paraisilta. – Kuva Tarja Siuvatti.

Kuva 3. Sienityöryhmäläisiä lähdössä maastoon Förbyyn kalkkitehtaan liepeillä.

sä puistometsässä. Kartanon alueelta löytyi muun muassa Suomelle uusi risakaslaji, palotyyvirisakas (*Inocybe assimilata*).

Alkuvuikosta retkeiltiin Förbyn kalkkikavoksen liepeillä. Kalkkikavos sijaitsee Särkisalon Isossaluodossa ja on lopettanut toimintansa vuonna 2010.

Itse retkeilin siellä useasti syksyllä 2014 ja tein paljon hienoja löytöjä, joiden määrittämiseksi sain apua monilta asiantuntijoilta, muun muassa Tea von Bonsdorffilta, Jukka Vaurakselta ja Lasse Kososelta, joitakin mainitakseni. Kosonen kävi jopa itse paikan päällä ja ilman häntä olisikin jäänyt nimeämättä kaksi vaaleaa sientä, jotka muistuttivat kovasti toisiaan: kalvasvalmuska (*Lepista irina*) ja savumalikka (*Clitocybe inornata*). Samalla reissulla näimme suppilohytykän (*Guepinia helvellidoes*), kauniin vaaleanpunaisen sienen, joka loisti sammaleella. Kaikki edellä mainitut lajit olivat itselleni uusia, aloitteleva sieni-intoilija kun olen. Ehkä kuitenkin kaikista hienoimpia omia löytöni aiemmin samana syksynä olivat tahmaukon-

sieni (*Chamaemyces fracidus*), josta ei kovin monta löytöä Suomesta ole ja hyvänä kakko-sena tulee tulivalmuska (*Tricholoma aurantium*), joka kasvoi laajana kehänä tienviereisessä lepikossa, sekä kolmantena töppönuijakas (*Clavariadelphus truncatus*).

Tulivalmuskaa lukuun ottamatta kyseisiä lajeja ei seuravana vuonna paikalta löytynyt, sen sijaan löytyi kultajuurtomaljakas (*Sowerbyella imperialis*), kullankeltaisena hohtava, jalallinen maljakas. Löydön teki biologian opiskelija Taina Romppainen. Itse en ehtinyt löytöpaikalle maljakasta kuvaamaan, mutta metsässä kaikuista huudoista pystyi päättämään, että nyt on jotain merkittävää löytynyt. Alue, jossa liikuttiin, on suhteellisen pieni, periaatteessa kallionnyppylä joka rajoittuu ympäröiviin teihin.

Sienityöryhmäläisten antoisin päivä oli retkipäivä Bromarviin, Riilahden kartanon alueelle. Bromarvissa sijaitsee muun muassa metsäntutkimuslaitoksen Solbölen alue, mikä tunnetaan vanhastaan hienona sienipaikkana – sieltä on löydetty Suomen en-

simmäinen revonrouskuesiintymä (*Lactarius fulvissimus*). Alueen euroopanpyökki-istutus tiedettiin myös yhdeksi pyökinrouskun (*Lactarius blennius*) kasvupaikaksi. Myös Riilahden puistometsässä tiedettiin kasvavan jalopuita, myös pyökkiä istutettuna. Lupa sienestämistä kartanon alueella saatiin omistajilta, jotka suhtautuvat suopeasti luonnon tutkimiseen alueella.

Sienityöryhmä suuntasi kartanon kaakkoispuolella sijaitsevaan puistometsään, missä valtapuina olivat järeät kuuset ja männyt, mutta kasvoi myös tammea, lehmusta, vaahteraa, pähkinäpensasta ja pyökkiä. Lahopuuta oli paikoin runsaasti. Osa puistometsästä on laidunnuksessa.

Aiempina vuosina Riilahdesta on löydetty Suomelle uusina pyökin juurisieninä kasvava sappihapero (*Russula fellea*) ja pyökkihapero (*R. mairei*). Huonosta sienivuodesta huolimatta Riilahden puistometsästä löytyi

taas Suomelle uusi helttasienilaji. Tea von Bonsdorff yhdessä Jukka Vauraksen kanssa löysivät metsärinteen tieuralla runsaana kasvavan, jutun alussa mainitun pallotyvirisakkaan. Vauras oli tutkinut aiemmin ko. lajiksi väitettyjä museonäytteitä, joiden mikroskooppiset tuntomerkit eivät ole kuitenkaan sopineet lajiin, mutta Riilahden näyte sopi! Muita löytöjä retkeltä olivat muun muassa aarnihelokka (*Pholiota squarrosoides*) ja siilirisakas (*Inocybe hystrix*). Ehkäpä saadaan vielä lisää hyviä lajilöytöjä, Tean mukaan osa Riilahden sienimateriaalista on vielä tutkimatta.

Lähteet: Lenninsiipi, lajisuojelun verkkolehti, maaliskuu 2016. Tea von Bonsdorffin artikkeli ”Sienityöryhmä kuivassa etelässä – Riilahden puistometsässä”

Tarja Siuvatti

Sinihapero ja sen näköishaperoita

MIKKO VERÄJÄNKORVA

Haperoiden (*Russula*) suuri suku on hankala ruokasienikirjan tekijän näkökulmasta. Se on toisaalta hyvin tärkeä ruokasienisuku, mutta eri lajit ovat vaikeita tunnistaa ja niitä on valtavan paljon. Niinpä suomalaisissa ruokasienikirjoissa on yleensä tyydytty esittelemään muutama tärkein ja runsassatoisin laji (kangas-, iso-, kelta-, koivu-, viini-, silli- ja palterohapero). Loput on kuitattu maininnalla ”miedot ovat syötäviä, kirpeät eivät tai ne voi kiehauttaa rouskujen tapaan.” Kaikkien tuntemattomien haperoiden maistaminen on kuitenkin työlästä ja yksikin joukkoon osunut kirpeä voi lamauttaa makuhermot joksikin aikaa. Niinpä ruokasienestäjät keräävät yleensä vain edellä mainittua rajattua haperojoukkoa, mikäli ylipäänsä haperoita koriinsa kelpuuttavat. Haperoita kannattaa kuitenkin opetella tuntemaan myös laajemmin. Tässä artikkelissa esitellään ruokasieneksi sopiva, mutta useimmiten ruokasienikirjojen ulkopuolelle jätetty sinihapero sekä

muutama saman näköinen, kirpeänmakuisen haperolaji.

Sinihapero (*Russula azurea*)

Sinihapero on keskikokoinen mutta melko hauras laji, jonka lakki on pinnaltaan himmeä, hienojyväksinen, usein pieniruutuiseksi halkeileva ja vaihtelevan sävyisen sinertävän tai harmaan violetti. Kovin vahvaa sen siniisyys ei välttämättä ole, ja joskus sen lakissa on jopa ruskehtavaa sävyä. Lakin reuna on sileä. Sinihapero löytyy kaikista yleisistä ”tuhannen lajin kirjoista” (Ryman & Holmäsén, Nylén, Suomen Sieniopas), mutta niiden kuviin on yleensä valittu korean siniviolettilakisia itiöemiä (ks. esimerkiksi kuva 1). Usein sinihaperot ovat kuitenkin lakiltaan selvästi ruskeasävyisempiä eikä niitä ole silloin ollenkaan helppo tunnistaa sinihaperoiksi (ks. esimerkiksi kuva 2).

Kuva 3. Tummalakihapero (*Russula atrorubens* coll.), kuvattu 5.9.2015. Siikaneva, Ruovesi.

Lakin värin lisäksi tämän lajin toinen hyvä tuntomerkki on puhtaan valkea itiöpöly. Myös sinihaperon jalka ja malto ovat valkeat ja niiden väri ei muutu vanhemmiten miksikään. Kolmas tärkeä sinihaperon tuntomerkki on tuoksuttomuus, sillä seuraavassa esitettävillä kirpeillä, aika tavalla sinihaperon näköisillä haperoilla on varsin selvä oma tuoksunsa. Sinihapero kasvaa lehtomaisissa kuusimetsissä. Se on paikoittainen, eteläpaimenteinen laji, joka on yleisimmillään etelärannikolla mutta jota löytää Järvi-Suomen pohjoisosiin saakka. Sateisina kesinä sitä voi löytää jo varhain heinäkuussa.

Sinihapero on mieto ja hyvänmakuinen ruokasieni, joskin suhteellisen pienisatoinen ja haurasmaltainen. Sen verran hankalaa sen tunnistaminen makroskooppisesti on, että sitä kannattaa aina maistaa, jos sitä aikoo kerätä ruoaksi. Jos kuusen seurasta löytää violettikalakkisen, valkohelptaisen ja tuoksuttoman haperon, kyseessä voi olla juuri sinihapero – lopullisesti määrittelyn varmistaa mieto maku.

Ruokasienestäjän silmään sinihapero voi olla aika tavalla muutaman kirpeän hapero-lajin näköinen. Tässä ei ole mahdollista käydä kattavasti läpi näitä sieniä, mutta pari keskeisintä esimerkkiä on kuitenkin aiheellista esitellä.

Kuva 1 (vas. ylh). Voimakkaan siniviolettikalakkisen sinihaperon (*Russula azurea*), kuvattu 3.8.2008. Träskända, Espoo.

Kuva 2 (vas. alh). Ruskeasävyisempi sinihapero (*Russula azurea*), kuvattu 26.7.2008. Kasavuori, Kauniainen.

Kirpeitä sinihaperon näköisiä lajeja

Tummalakihapero (*Russula atrorubens*) – ks. kuva 3 – on pienehkö tai keskikokoinen hape-

Kuva 4 (vas. ylh.). Haurashapero (*Russula fragilis*), kuvattu 28.9.2014. Kellonummen hautausmaa, Espoo.

Kuva 5 (vas. alh.). Pelargonihapero (*Russula pelargonica*), kuvattu 3.9.2007. Tammimäki, Espoo.

ro, jonka lakki on tummanpunainen tai lähes musta, mutta siinä voi olla myös oliivinvruskeita sävyjä. Sen itiöpöly, jalka ja malto ovat valkeita samaan tapaan kuin sinihaperolla. Toisinaan sen itiöpöly voi olla aavistuksen verran kermanvärinen. Tummalakihaperon tuoksu on selvästi hedelmäinen tai pelargonian kaltainen. Sen maku on polttavan kirpeä. Tummalakihaperon on epäilty olevan useammasta eri lajista koostuva ryhmälaji.

Ulkonäöltään se voi olla aika samankaltainen kuin sinihapero, mutta yleensä sen lakin väri on selkeämmin tummanpunainen, ei niinkään violetinsävyinen. Tummalakihapero kasvaa yleisenä hyvin monentyyppisissä metsissä esimerkiksi kuusen tai männyn seuralaisena. Yleisyydestään huolimatta tämä laji on varmasti useimmille ruokasienestäjille vieras, sillä harva jaksaa paneutua pieniin tummanpunaisiin haperoihin.

Polttavan kirpeä tummalakihapero ei kel-paa tuoreena paistettuna syötäväksi, ja kun

se lisäksi on pieni ja hauras, ei sillä ole ruokasienikäyttöä myöskään kiehautettuna. Ulkonaisesti hyvin samannäköinen sieni on etelärannikon lehdoissa kasvava haurashapero (*Russula fragilis*) – ks. kuva 4. Sen itiöpöly on kermanvalkoista ja se tuoksuu voimakkaasti kookokselta.

Pelargonihapero (*Russula pelargonica*) – ks. kuva 5 – on pienehkö tai keskikokoinen hapero, jonka lakki on väriltään hieman kolkon harmaanvioletti, siis varsin samankaltainen kuin sinihaperolla. Sen itiöpöly ei kuitenkaan ole valkeaa, vaan pikemminkin kermanväristä. Sienen jalka harmaantuu vanhemmiten. Kuten lajin nimestäkin käy ilmi, sen erikois-tuntomerkki on voimakas pelargonin tuoksu. Maultaan pelargonihapero on jossain määrin kirpeä. Pelargonihapero on Etelä-Suomessa melko yleinen tai hyvillä kasvupaikoilla jopa yleinen. Se kasvaa varsinkin lehtipuiden, kuten haavan ja koivun seurassa lehdoissa ja lehtomaisissa metsissä.

Kirpeä ja pienehkö pelargonihapero on ruokasienenä vähäarvoinen. Kiehautettuna pelargonihapero kyllä menee muiden seassa, mutta kovin suurta satoa siitä ei kyllä saa.

Suomen Sieniseura ry – 68 vuotta sienitietoa

OUTI LAAKSO

Oheinen artikkeli on julkaistu Lääketieteellisen mykologian seura ry:n lehdessä otsikolla Sienet ja terveys numerossa 2/2016. Kirjoitus on tiivistetty historiikki Suomen Sieniseuran olemassaolon 68-vuotisesta toiminnasta. Siksipä artikkeli on myös jäsenillemme poikkeavan kiinnostavaa luettavaa, joten julkaisemme sen nyt myös Sienilehdessä.

Suomen Sieniseura ry:n perustamiskokous pidettiin Metsätalossa Helsingissä 9.8.1948, jolloin puhuttiin vielä Suomen ”sienikasvillisuuden” tutkimisesta ja suojelusta. Yhdistyksen puheenjohtajana ja varapuheenjohtajana toimivat tohtorit Toivo Juhani Hintikka ja Toivo Rautavaara. Jo seuraavana vuonna yhdistys julkaisi ensimmäisen numeron ”Sie-

nitietoja” -lehdessä, joka myöhemmin sai nimekseen Sienilehti.

Suomen Sieniseuraan nimitettiin tieteellinen valiokunta, jonka tehtävänä oli mm ryhtyä toimeen suomenkielisen sieninimistön aikaansaamiseksi ja sienitieteellisen julkaisun perustamiseksi. Taloudellinen valiokunta mm. suunnitteli kauppasienten laatuluoki-

tusten yhtenäistämisen ja valistusvaliokunta huolehti sienitietouden levittämisestä oppilaitoksiin. Yhdistys järjesti kokouksia, retkiä ja näyttelyitä, tarjosi neuvonta- ja määrityspalvelua, sekä ylläpiti suhteita kansainvälisiin sienitieteellisiin yhdistyksiin.

Yhdistys toimii edelleen samoilla teemoilla. Sen tarkoituksena on Suomen sienistön ja sienisadon tutkiminen sekä sieniharrastuksen, -tietouden ja -talouden edistäminen. Suomen Sieniseuran jäseneksi on tervetullut kuka tahansa sienistä kiinnostunut henkilö, ja tällä hetkellä jäseniä on noin 1200.

Sienilehti, jonka päätoimittajana toimii kunniatohtori Mauri Korhonen, ilmestyy jäsenistölle neljä kertaa vuodessa. Siinä julkaistaan sieniaiheisia kirjoituksia ja ajankohtaisia uutisia koskien sieniharrastusta, ruokasieniä ja sienitutkimusta. Sienilehden voi sanoa huolehtivan sekä taloudellisen valiokunnan että valistusvaliokunnan perinteistä.

Tänä päivänä valistus- ja neuvontatehtäviä yhdistys toteuttaa myös sähköisesti. Kuukausittain ilmestyvä Sieniviesti, jossa tiedotetaan ajankohtaisista tapahtumista, lähetetään sekä sähköpostitse sen tilanneille, että julkaistaan yhdistyksen ylläpitämässä Facebook-ryhmässä. Jo 16.000 hengen aktiivisessa ryhmässä pyydetään usein määritysapua, ja vaikka esimerkiksi sienien syömiseen johtavaa määritystä pelkkien kuvien perusteella ei voikaan tarjota, se toimii erinomaisena lajintuntemuksen oppimisympäristönä.

Tieteellinen valiokunta pääsi tavoitteeseensa sienitieteellisen julkaisun suhteen; Karstenia on ilmestynyt nyt 66 vuotta, ja sen päätoimittajana toimii tällä hetkellä dosentti Seppo Huhtinen. Lehden nimi viittaa suomalaisen sienitieteen isäksi kutsuttuun P. A. Karsteniin, joka oli yksi aikansa huomattavimpia mykologeja - maallamme on siis kuniakas sienitieteellinen historia. Valiokunnan aikoinaan aloittama työ suomenkielisen sieninimistön eteen jatkuu nykyään nimistötoimikunnassa. Useimmille tavallisille sienille onkin yksi virallinen suomenkielinen nimi, kun esimerkiksi englanninkielisessä nimistössä voi olla seitsemänkin nimeä yksittäiselle lajille.

Kokoukset, retket ja näyttelyt kuuluvat edelleen ohjelmaan. Talven kuukausikokoukset esitelmineen ovat yhdistyksen säännöllistä ydintoimintaa, kuten myös vuotuinen kevätsieniretki joka järjestettiin tänä

vuonna Helsingin Mustavuoreen. Toukuun kuivasta säästä huolimatta retkeläiset onnistuivat keräämään muutamia kiinnostavia lajejakin museoon toimitettavaksi. Näytelyrintamalla Suomen Sieniseura on syksyisin mukana mm. järjestämässä Kaisaniemen Kasvimuseon tiloissa pidettävää kaksipäiväistä sieninäyttelyä yhdessä Luonnontieteellisen keskusmuseon Luomuksen kanssa. Näyttelyssä saa määrityksiä maan parhailta lajintuntijoilta.

Yhdistys järjestää mikroskopointipajoja, ja jäsenet osallistuvat muiden järjestämiin alan tapahtumiin. Konneveden tutkimusasemalla yliopistojen organisoima vuotuinen sienisystematiikan ja -ekologian työpaja on jo legenda, samoin kuin valtakunnallinen sieniseurojen tapaaminen, joka oli viime vuonna Juupajoen Hyytiälässä. Kansainvälisiä suhteitakin ylläpidetään tapahtumissa. Joka toinen vuosi järjestettävä Pohjoismainen sienitieteen kongressi, joka oli viime vuonna Viron Otepäässä, järjestettiin Rovaniemellä syksyllä 2013, jolloin seuran jäsenistö oli erityisen lukuisana mukana. Seuran jäseniä on osallistunut myös Ympäristöministeriön rahoittaman, uhanalaisia sieniä käsittelevän Sienityöryhmän toimintaan.

Suomen Sieniseura on historiastaan kumpuavien aktiviteettiensa lisäksi eturintamassa tekemässä uudenlaista tiedettä. Luonnontieteellisten museoiden konsortio ja Suomen sieniseurat käynnistivät kuluvana vuonna yhteisen tutkimusprojektin. Viisivuotinen Koneen Säätiön rahoittama ”Suomen sieniatlas”-kansalaistiedehanke tähtää harrastajien ja ammattilaisten yhteiseen osaamis- ja tiedonkeruuverkostoon, jonka avulla kerätään kattavaa tietoa sienilajiston esiintymisestä, elinympäristövaatimuksista ja uhanalaisuudesta Suomessa. Vastuuta havaintotiedon keräämisestä ja tiedon hallinnasta siirretään vaiheittain harrastajille ja osaksi luonnontieteellisten museoiden normaalia toimintaa. Sienitieto siis kasvaa ja kehittyy, kuin elinvoimainen rihmasto konsanaan.

Lähteet: Sienitietoja-lehti No 1 (1949), www.funga.fi, Tuhat-tutkimustietojärjestelmä

*Outi Laakso
Tiedottaja, Suomen Sieniseura ry*

In memoriam Ilmo Kotivuori

Sieniharrastaja s. 18.12.1950 k. 14.7.2016

Pohjoiskarjalaiset juuret omannut **Ilmo Kotivuori** sai siivet selkäänsä ja liittyi taivaallisiin sienestysjoukkoihin 65-vuotiaana 14. heinäkuuta 2016 kotonaan Turun Muhkurissa vakavan ja nopeasti riuduttavan sairauden jälkeen. Hän oli syntynyt 18. joulukuuta 1950 Nurmeksessa.

Ilmo varttui Karjalan Salmista kotoisin olevan metsäteknikkoisänsä Mikon ja Vähäkyröstä lähtöisin olevan kampaajaäitinsä Hellen sekä isosiskonsa Riitan suojeluksessa. Isä toimi paikkakunnalla varttuneemmalla iällään myös taksiautoilijana ja taksia ajoi Ilmokin heti ajokortin saatuaan.

Rakkaus matematiikkaan ilmeni jo nuorena. Nurmeksen yhteislyseossa matematiikanerona tunnettu nuorukainen kirjoitti aineesta vuonna 1971 tietysti laudaturin. Ylioppilaskirjoitusten jälkeen matematiikan opinnot jatkuivat Helsingin yliopistossa, mutta pian mielenkiinto suuntautui humanistisiin aineisiin, joita Ilmo tiedonjanoisena siirtyi opiskelemaan Turun yliopistoon. Tutkintoon suoritettavat opinnot valmiiksi saatuaan mikrotietokoneet kuitenkin salakavalasti tempaisivat nuoren miehen mukaansa ja Ilmon elämä ohjelmoijana täytyikin urauurtavasta lipunkantajanelämisestä IT-alalla.

Töitä oli paljon ja työelämä tuntui hektiseltä; joka päivä oli ylitettävä itsensä ja seurattava ajan uusia virtauksia ja kehitystä. Ei ollut ketään, jolta kysyä neuvoa. Kiinnostusta ja intoa informaatioteknologiaa kohtaan silti riitti runsain mitoin.

Ilmon taitoja hyödynnettiin Turun sieniseurassakin: Seuran ensimmäiset nettisivut olivat suunnittelua ja toteutusta myöden Ilmon käsialaa. Hän toimi myös vuosia seuran Piispanhiippa-lehden toimittajana. Ilmo teki seuran hyväksi monta vuotta arvokasta työtä, vaikka aika ajoin hänen kanssaan näkemyserojen vuoksi vaihdettiin kiivaitakin sanoja, eritoten Piispanhiipan toimitukseen liittyen. Ilmo oli välillä joustamaton ja ehdoton, mutta silti syvälinen ja kiltti. Hän vältti juoruiluun syyllistymistä, kuunteli muiden huolet ja asettui pelkäämättömästi heikom-

man puolelle. Päälimmäiseksi jäi muisteli-joille tunne: "Vau, mikä ihminen!".

It-alan taitajana Ilmo perusti Internettiin myös "Sienipolun", sieni-ihmisten foorumin, johon liittyi heti runsaasti sieniharrastajia. Se syrjäytyi vasta hiljattain teknisten päivitysongelmien sekä Suomen Sieniseuran suosittujen Facebook-sivustojen myötä. Sienipolun pääkäyttäjänä Ilmo ("Kotihiiiri", "Hiiru") noudatti pasifistina tiukkaa linjaa; foorumi oli hyväkäyttöksinen, edes potentiaalista riitaa aiheuttava äänestys lempisienestä ei ollut sallittua.

"Elämänsä ainoan naisen, vaimonsa Salmen" (Ilmon sanoilla) hän tapasi jo Nurmeksen oppikoulussa. Se oli heti menoa! Uskolisuutensa minullekin, nyt väisikymppiselle tytönheitukalle, hän teki väsin selväksi, ennen kuin sienimetsille voimme lainkaan lähteä. Salmen kanssa yhteistä taivalta riitti 48 vuotta eli Ilmon kuolemaan asti. Vuoden

1972 kihlautumisen jälkeen häitä vietettiin Salmen kodin pihamaalla elokuussa 1973. Ensimmäinen yhteinen asunto sijaitsi Turun Itäisellä Pitkälläkadulla. Vaimo opiskeli arkeologiaa Turun yliopistossa valmistuen pääaineenaan kansatiede. Rakkausavioliitosta syntyi poika Nuutti 1979.

Ainokaiselleen Ilmo pyrki opettamaan kaiken tietämyksensä ja koki tiedonjakamisen jääneen kovasti kesken Nuutin muutettua kotoaan 16-vuotiaana. Nuutti valittiin tuoloin matemaattisesti lahjakkaiden ryhmään Päivölään, jossa hän opiskeli ylioppilaaksi asti. Isällä ja pojalla säilyi välimatkasta huolimatta hyvät molemminpuolinen kunnioitus- ja luottamussuhde, jota sain Ilmon viimeisinä päivinä olla mukana todistamassa hänen kodissaan. Myötelävämpää ja rakkaintaan huomioivampaa kotisaattohoitoa en ole nähnyt. Ilmon viimeisiä toiveita ja ohjeita eri asioiden suhteen kuunneltiin ja toteutettiin uupumukseen asti.

Ilmon innostuksen kohteet olivat moninaiset: Hän oli kiinnostunut luonnon ja sienten lisäksi muun muassa tähtitieteestä, aika-käsitteestä, solmujen teosta ja kalastuksesta, kreikankielestä, valokuvauksesta ja puutöistä. Niin ikään erilaisista teknologian uusista sovellutuksista/keksinnöistä sekä elokuvaklassikoista. Mielipuuhaa oli elokuvien juonien kertominen. Keittiössä Ilmo oli kokeellinen. Erilaiset munakkaat, usein sienitäytteillä, olivat hänen bravuurinsa. Monta maukasta ja makeaa leivonnaista tulii myös vierailuillani maistaneeksi. Kissojen kauneus ja tietynlainen kesityttämättömyys puhuttelivat Ilmoa. Polydactyl-kissoja – niitä monivarpaisia Ernest Hemingwaynkin rakastamia – hän piti tulevaisuuden kissoina. Kotona näitä kehersi kolme.

Aurinkoinen pilke Ilmon silmäkulmasta oli harvoin kadoksissa. ”Puujalkavitsien mestariksikin” tituleerattu Ilmo oli aina sanavalmis ja rakasti lingvististä vitsailua sekä nokkelia vastauksia antavia ihmisiä. Ilmolla oli taito tarkastella asioita eri näkökulmista ja yllättää muut oivalluksillaan. Lahjaksi saamiin kävelysauvoja hän ei esimerkiksi voinut käyttää, koska ei löytänyt niistä paristokeloja. Suomen sieniseuran Facebook-sivuilla jäädään kaipaamaan ”Ilmomaisia” osaavia ja oivaltavia kommentteja. Yrittäessäni muinoin väkisin tehdä palstalla kangaspalsamirouskusta kultarouskua, Ilmo kommentoi

väärinkäsityksen johtuvan varmaan siitä, että mieheni olisi metsällä kiinnittänyt huomioni sieneen sanoen: ”Katso kulta! Rousku!”

Eläkkeelle siirtymisen jälkeen Ilmon päivittäiseen ohjelmaan kuuluivat sieniretket. Sää tai vuodenaika ei ollut este lähialueen metsiin tutustumiselle. Vaimon kanssa hän kävi jouluaattonakin sienestämässä. Ilmoa eläkepäiviin tuli myös ensimmäisen lapsenlapsen, tällä hetkellä 3-vuotiaan Saanan kautta, joka kutsui Ilmoa taataksi.

Klassinen musiikki oli Ilmosta ainoaa oikeaa musiikkia ja se soi lähes jatkuvasti. Jos gregoriaanista musiikkia tuli radiosta, myös se sai armon eikä radiota suljettu. Pidemmät automaikat Salmen kanssa aloitettiin joka kerta Ravelin *Bolerolla*. Rap-musiikki taas sai Ilmon raivon partaalle! Rajan yli hän siirtyi toivomansa Rimski-Korsakovin *Sinbadin laivan* tahdeissa.

Ilmo eli aina tässä ja nyt. Oli oman tiensä kulkija. Ei murehtinut menneitä eikä tulevia. Käänsi mielellään asioista esiin niiden valoisamman, keveämmän puolen. Hän ehti tehdä perinteiset Vuokonjärven kesäteatterin esitteet ja mainosmateriaalit vielä tänäkin kesänä ja opetella sairasvuoteella niiden kasvien nimiä, jotka olivat päässeet unohtumaan, ”Ettei jää viimetippaan”. Uteliaisuus maailman asioihin oli ehtymätön. Ilmo kertoi itse olevansa tyytyväinen elettyyn elämäänsä. ”Se oli hieno elämä. Olen onnellinen mies.”. Vahva tahto ja elämänhalu hänellä säilyivät loppuun asti.

Ilmo oli omintakeisen mielenkiintoinen, lämminhenkinen, hauska ja ystävällinen persoonallisuus. Hänen myötään sienipiirit menettivät miehen, jonka asiantuntemusta, huumoria ja kannustavaa olemusta olisin suonut vielä pitkään saavani seurata.

Tänään 6.8. 2016 Turun Pyhän Ristin kapelissa läheisten kesken pidetyn siunaustilaisuuden aluksi kanttori Jouni Karakorpi soitti Beethovenin *Oodi ilolle*. Puheessaan pappi Kristiina Friman totesi, ettei se rakkaus ja huomio, jonka Ilmolta saimme osaksemme, häviä mihinkään. Saatu rakkaus säilyy rik-kautenamme aina.

Kiitos kaikesta, Ilmo! Kaipaamme sinua!

Maarit Erika Piitulainen o.s. Sava
Kirjoittaja on Ilmo Kotivuoren sienirakkauteen sparraama metsäkaveri ja ystävä.

Kirja-arvostelu

Puun ja puuaineen tunnistuksen opas

Hyötyä ja iloa puulla kasvavien sienien tutkijalle ja harrastajalle

Fagerstedt, K., Pellinen, K., Saranpää, P. & Timonen, T. 2016: Tunnista puu ja puuaine. – 180 s. Metsäkustannus. ISBN 978-952-6612-81-2.

Suomalaisilla on paljon monenlaista metsä- ja puualan osaamista. Tästä oivana esimerkkinä on uusin Suomessa kasvaviin puulajeihin liittyvä tunnistusopas *Tunnista puu ja puuaine*. Nimensä mukaisesti se ei ole aivan tavallinen puulajien määrittämisopas, vaan sen erikoisointia on tarkka selonteko kirjaan valittujen lajien puuanatomisista ominaisuuksista. Aikaisemmin samat tekijät ovat julkaisseet *Mikä puu - mistä puusta* -tunnistusoppaan, mutta aiheen sisältöä, kuvitusta ja taittoa on muokattu niin paljon, että on oikeutettua puhua kokonaan uudesta kirjasta.

Miten arvioitava puukirja sitten liittyy sieniin, ja miksi siitä kirjoitetaan Sienilehdessä? Metsiemme sienet elävät joko puiden juurisieninä tai lahottamalla puuainetta tai kariketta, ja niinpä jokaisen sienistä kiinnostuneen olisi syytä oppia tunnistamaan tavallisimpia puulajeja myös talviasuisina ja jopa pitkälle lahonneessa vaiheessa. Olisi hyvä tietää perusasiat puuaineen rakenteesta ja kyetä mahdollisesti myös määrittämään vaikkapa lahottajasienien kasvualusta. Puiden lahottajilla on omat kasvupaikkavaatimuksensa, ja niillä on laaja kirjo erilaisia entsyymejä, jotka hajottavat puun soluseinien selluloosaa, hemiselluloosaa, ligniiniä ja muita yhdisteitä. Osa lahottajasienistä on ruskolahottajia (pilkkovat selluloosaa ja hemiselluloosaa), osa valkolahottajia (hajottavat myös ligniiniä päästäkseen käsiksi selluloosaan ja hemiselluloosaan) ja eräät katko- eli pehmytlahottajia. Kasvualustan, tasolla havupuu vs. lehtipuu, ja lahotyypin tunnistaminen helpottaa usein sienien tunnistamista, ja etenkin tutkijalle voi olla tarpeen määrittää puu jopa lajin tai suvun tarkkuudella.

Tunnista puu ja puuaine sisältää tietoa 11 havupuusta ja 24 lehtipuusta, joista osa esiintyy meillä vain viljeltyinä. Kustakin puusta kerrotaan monenlaista yleistä tietoutta mm. levinneisyydestä, ekologiasta ja erilaisista morfologisista tuntomerkeistä hyvin samankaltaisesti kuin yleensä puulajioppaissa. Tuntomerkkejä on havainnollistettu vaihtelevasti, esim. lähes kaikista on rungon kaarakuva, useimmista yleiskuva puuaineesta (esim. laudasta), havupuista etenkin neulas- ja kukintokuvia, lehtipuista hyvinkin seka-

laisesti kuvia talviasuisia oksista, lehdistä, kukinnoista tai hedelmäyksistä. Kun juokseva teksti ja kuvatestit ovat hyviä, ja kuvien laatukin oikeastaan erinomainen, onkin hiukan sääli, että johdonmukaisemmalle kuvitukselle ei ole uhrattu enemmän tilaa. Esimerkiksi hieskoivun karvaisista nuorista oksista olisi ollut mukava nähdä samantapainen kuva kuin rauduskoivun hartsinystyisistä oksista.

Kunkin puuaineen ulkonäöstä, teknisistä ominaisuuksista ja käytöstä on kirjoitettu asiantuntevasti ja ytimekkäästi. Puuanatomisen kappale on perustekstiltaan lyhyt ja suurin osa kuvauksesta löytyykin kuvateksteistä. Kustakin esittelystä puuaineesta on neljä kuvaa: poikkileikkauspinta vuosilustoineen, tangentinsuuntainen pitkittäisleikkauspinta sekä kaksi kuvaa säteensuuntaisesta pitkittäisleikkauspinnasta. Kuvat ovat kasvianatomisilla väreillä käsitellyistä ohuista mikrotomilla leikatuista näytteistä, joten harrastajan käsivaralta (esim. partakoneen terällä) tekemistä leikkeistä ei tietenkään saa näin täydellisen hienoja näkymiä.

Ymmärtääkseen puulajien anatomisia ominaisuuksia ja eroja sekä niiden tutkimiseen tarvittavia menetelmiä on tarpeen lukea huolella luvut Puuaineen kuvaus, Puuanatomia ja Puuanatomiset näytepreparaatit, siis 41-sivuinen kokonaisuus. Luvuissa avataan puun rakenteeseen liittyviä käsitteitä, joita havainnollistetaan runsaalla kuvituksella. Käsitteiden ymmärtäminen ja yleensäkin puun kolmiulotteisen rakenteen hahmottaminen oikein ovat välttämättömiä seikkoja puuaineiden tunnistamiseksi. Määrityskaavoja on kirjassa kaksi. Ensimmäistä voi hyödyntää esim. kädessä olevan puukappaleen tunnistamisessa käyttäen paljain silmin ja sormin havaittavia tuntomerkkejä. Toinen on varsinainen puuanatomisen määrittyskaava, jota käytetään mikroskoopin kanssa työskennellessä. Keskeistä määrittäyksessä on oppia erottamaan havu- ja lehtipuut toisistaan, minkä jälkeen puusukujen erottaminen helpottuu, vaikkakin se voi aloittelijalle ole vielä hiukan työlästä. Jonkin verran häiritsevää on pohjavärin käyttö puuanatomisen kaavan tekstin alla, tai ainakin värit saisivat olla sävyiltään vaaleampia.

Kirjan loppupuolella on pitkäkö kirjallisuusluettelo, joka on kuitenkin hieman puutteellinen, siitä ei löydy esim. Näkökohtia tunnistamisesta -luvussa mainittuja Trollin

ja Weberlingin teoksia. Aivan viimeisenä on vielä erittäin hyödyllinen ja muistia virkistävä puuanatomisen sanasto sekä lista puulajien vieraskielisistä nimistä.

Painoasultaan, taitoltaan ja kuvien painatuslaadun suhteen kirja on myös onnistunut: Suurehko sivukoko takaa sen, että myös kuvat ovat riittävän suuria esim. puuanatomisten yksityiskohtien havaitsemiseksi. Sivujen alalaitojen värikoodauksella on pyritty osoittamaan, mistä kohtaa kirjaa löytyvät pihkatiehyeelliset ja -tiehyttömät havupuut sekä kehä- ja hajaputkilolliset lehtipuut; sinänsä aivan toimiva ja kirjan käyttöä nopeuttava asia sen jälkeen, kun nämä perusasiat on painettu mieleen.

Hyvästäkin kirjasta löytyy aina jotain huomautettavaa. Pikku huolimattomuuksia voi löytää tarkalla lukemisella, kuten, että sisällysluettelossa mainittu salava osoittautuu tekstissä käsittelevän lähinnä vain terijoensalavaa. Suositeltava alalajin lyhenne ei ole ssp. (vaikkakin paljon käytetty) vaan subsp. Sienistä kiinnostunut lukija toivoisi enemmän tietoa eri lahotyypeistä, joista kerrotaan vain yhdellä sivulla; kuvat lahotyypeistä olisivat olleet myös erittäin toivottavia.

Kaiken kaikkiaan *Tunnista puu ja puuaine* on kelpo kirja luonnonharrastajan kirjahyllyyn eikä sen tavoitteena oleva puuaineiden tunnistaminen ole kirjan sisältämien tietojen ja kuvaesimerkkien valossa sienten harrastajalle tai tutkijalle mikään ylivoimainen tehtävä. Erityiskiitos kirjan onnistumisesta kuuluu myös Luonnontieteellisen keskusmuseon laboratoriomestarille Pirkko Harjulle, jonka taitavissa käsissä puuanatomiset preparaattit ovat syntyneet.

Vanamo Salo

Luomus, Kasvitieteen yksikkö, Sienitiimi

Mitä kirjailijat sienistä 10

Sienet, nuo pienet – ne puhuvat meille

PAAVO EINI

Lääninrovasti Jaakko Haavio (1904–1984) on uskonnollisen kirjallisuutemme, lähinnä runoutemme, tunnetuimpia nimiä. Vaikka Haavion hengelliset juuret ovat totisessa herännäisyydessä, on hän lyriikkona iloinen luonnon ylistäjä, lähes panteisti.

Haavion kirkko saattaa olla lehto, jossa Jumala ”illan tullen astelee” ja ”orvokit, lemmenkukat onnesta vapisee.”

Haavion rakkain tie on kirkkoon vievä niin hengellisessä kuin maallisessakin mielessä koska se on aina uusi ja ihmeellinen ja loppuun vievä:

Kärpässieni

Oli viereen kirkkotieni
soma, korea kärpässieni
tänä aamuna työntynyt.
Sen punainen lakki loisti
ja sen pienet pilkut toisti
koko metsän hymyilyt.

Kun sille päälle satun,
otan päästäni lierihatun
myös edessä pienien.
Minä kumarsin kohteliaasti.
Näes, kuulin kun sieni haasti
näin kielellä sienien:

”Hei, huomenta, tatti musta!
Ihan tunnen liikutusta,
kun sinua katselen.
Elo alla taivaan sinen
on kaunis ja myrkyllinen.
Ole varuillas, ihminen!”

Kysykää sienistä

Suomen esihistoriaa harrastava sienimies kysyy:

Viime vuodenvaihteessa ilmestyi yli 600-sivuinen arkeologinen suurteos *Muinaisuutemme jäljet. Suomen esi – ja varhaishistoriaa kivikaudelta keskiajalle*. Pronssikaudesta (1 700 eaa. – 500 jaa.) kirjoittaa siinä professori Mika Lavento.

Lavento kertoo ajan ihmisten eläneen pyynti – ja keräilytaloudessa keräten mm. marjoja. Ja Lavento jatkaa: "...ja myös sienet kuuluivat heidän ruokavalioon, vaikka niistä ei olekaan säilynyt jälkiä. Yleinen ongelma keräilyn merkityksen todentamisessa onkin löytöaineistojen puutteellisuus."

Tämä maininta taitaa olla kauimmaksi menneisyyteen ajoitettu varteenotettava maininta sienien syömisestä Suomen maaperällä!

Olisikin mielenkiintoista kuulla, mikä sai arkeologin päättämään tällä tavalla?

Ja Mika Lavento vastaa:

Sienten käytöllä on tämänhetkisten arkeologisten tutkimusten mukaan hyvin varhainen menneisyys. Tiedämme, että ihmiset ovat käyttäneet niitä yleismaailmallisesti ainakin 20 000 vuotta. Tämän osoittaa hampaassa säilyneet sienten jäljet, joita on saatu esille tutkimalla luolassa säilyneiden vainajien hampaita elektronimikroskoopilla ja itse kohteet on ajoitettu radiohiilimenetelmällä nykyisin paljon käytetyn hiukkaskiihdytinajoituksen (AMS) avulla.

Näin ollen on syytä uskoa, että esihistoriallisen ajan ihmiset myös Suomessa elivät ja toimivat samalla tavalla, myös keräilevän ruokavalionsa osalta.

Sienillä on ollut merkitystä paitsi ruokavaliossa myös siksi, että niitä on kaikkialla käytetty psykoottisiin tarkoituksiin käynnistämään erityyppisiä hermostollisia hallusinaatioita käyttäjissään. Muistamme meiltäkin transsiin sukeltaneet shamaanit ja tietäjät.

Ircan Bedretdin tiedustele löytämiensä sienten tunnistamista lähettämänsä värikuvan (viereisellä sivulla) perusteella.

Asiantuntija vastaa:

Kyseessä on haisuseitikki (*Cortinarius traganus*), joka on korean sinivioletti etenkin nuorena. Laji on yleinen, ei ruokasieni.

Ystävällisin terveisin

Tuula Niskanen

*Mika Lavento
arkeologian professori
Helsingin yliopisto*

Suomen Sieniseuran kokouksia Tieteiden talolla, Kirkkokatu 6, Helsinki

18.10.2016 klo 18.00 (sali 309)

Jarkko Korhonen: Tammikoiden ja pähkinälehtojen sienistä.

15.11.2016 klo 18.00 (sali 309)

Tapio Kekki: Jänönkorvat (suku Otidea) Suomessa.

13.12.2016 klo 18.00 (sali 309)

Syksyn sienilöytöjä. Valokuvailta.

Sienilehti: Julkaisija Suomen Sieniseura ry.
– Finlands Svampvänner rf. Jäsenlehti,
ilmestyy 4 numeroa vuodessa,
tilaushinta 20 € maksetaan Sampo-tilille FI96
80001800 1064 12.

Toimittajat: Mauri Korhonen (vastaava),
Kasvimuseo, PL 7,
FI-00014 Helsingin yliopisto,
puh. 02941 21643,
mauri.korhonen@helsinki.fi

Tuuli Timonen, Kasvimuseo, PL 7,
FI-00014 Helsingin yliopisto
puh. 02941 24498,
tuuli.timonen@helsinki.fi.

Toimituskunta: Veikko Hintikka, Arja
Hopsu-Neuvonen, Irma Järvinen, Tiina
Rahko ja Jukka Vauras.

Painopaikka: Unigrafia, Helsinki 2016.

Tilaukset ja lehtien osoitteenmuutokset:

Marcus West, p. 040–5319731,
tilaukset@funga.fi

**Suomen Sieniseura ry. – Finlands Svamp-
vänner rf. Puheenjohtaja:** Jorma Palmén,
p. 0400 889678, puheenjohtaja@funga.fi
Sihteeri: Riitta Tamminen, sihteeri@funga.fi
Tiedottaja: Outi Laakso, p. 040 5421831,
outi.laakso@funga.fi

Varainhoitaja: Sanna Laine,
sanna.laine@helsinki.fi

Julkaisuvaraston hoitaja: Mika Toivonen,
mika.toivonen@funga.fi

Hallitus: Tea von Bonsdorff-Salminen
(varapuheenjoht.), Arja Hopsu-Neuvonen,
Ilkka Kytövuori, Outi Laakso, Sanna Laine,
Otto Miettinen, Petri Roponen, Vanamo
Salo, Riitta Tamminen, Mika Toivonen ja
Mikko Veräjänkorva.

Etelä-Karjalan sieniseura:

Martti Hakala, Vainikkalantie 5 B 4,
54710 Lemi, p. 400 272128,
martti.hakala@marlemi.inet.fi

Etelä-Savon Sieniseura:

Tarja Halme, Kielotie 30 A, 58,
58900 Rantasalmi, p. 044 3078793

Hämeenlinnan Sieniseura:

Jaana Lehrbäck, Etelä-Hämeen Martat,
Rauhankatu 5, 13100 Hämeenlinna,
p. 040 7367557 tai 044 5777192,
etela-hame@martat.fi

Jyvässeudun Sieniseura:

Jouko Laaksamo, Uimalanpolku 38,
42440 Koskenpää, p. 050 3772931,
jouko.laaksamo@pp.inet.fi

Kokkolanseudun sieniseura ry. –**Karlebynejdens svampsällskap rf.:**

Kenneth Bergroth, p. 050 5595596,
SSkenkki@gmail.fi

Kymenlaakson sieniseura:

Maarit Windt, Kymenlaakson Martat ry,
Torikatu 6, 45100 Kouvola,
p. (05) 3122432, virpi.ikonen@martat.inet.fi

Lapin Sieniseura ry.

Piritta Marttila, Kumputie 26,
97290 Marraskoski,
p. 040 1477871, lapinsieniseura@gmail.com

Oulun sieniseura ry.

Aune Pisilä, Urpiaisentie 35
90540 Oulu p. 045 256 0735
oulun.sieniseura@gmail.com

Pohjois-Karjalan Sieniseura:

Päivi Jokinen, Maikinmutka 4,
80400 Ylämylly, p. 040 7612474,
paivij@luukku.com

Pohjois-Savon Sieniseura:

Eeva Heikkinen, Vanhatalontie 88 b,
77600 Suonenjoki, p. 0400 565981,
heikkineneevaliisa40@gmail.com

Porin Seudun Sieniseura:

Tapani Hänninen, Aittaluodonkatu 2 A 5,
28100 Pori, p. 050 5218362,
tapani.hanninen@pp.nic.fi

Rauman seudun Sieniseura:

Pertti Röntynen, Sohantie 26, 26410 Kaaro,
p. (02) 8232887, kari.rauhala@pp4.inet.fi

Riihimäen seudun Sienikerho:

Kauko Köykkäri, Telluskatu 4 A 8,
11130 Riihimäki, p. 050 4113381,
kauko.koykkari@gmail.com

Seinäjoen Sieniseura:

Sirpa Ollila, Ylisentie 5 A 7, 60100 Seinäjoki,
p. 040 4125878, sirpa.ollila@luukku.com

Tampereen Sieniseura ry.:

Unto Söderholm, Säästäjänkatu 11 C 17,
33840 Tampere, p. 050 5660404,
unto.soderholm@gmail.com

Turun Sieniseura ry. – Åbo Svampsällskap rf.:

Jouni Issakainen, Ampumakentänkatu 11 D 18,
20360 Turku, p. 050 5145345,
jouni.issakainen@kolumbus.fi

Vaasan Sieniyhdistys ry.:

Matti Kyröläinen, Huovinkuja 9 D 2,
65320 Vaasa, p. 040 5586676,
matti.kyrolainen@netikka.fi

Ylä-Kainuun Sieniseura:

Vilho Karvonen, Pudasjärventie 153 A, 89200 Puolanka,
p. 0400 303836, vilho.karvonen@baari.net

Posti Green

